

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

Освіта збереже Україну!

Матеріали II Всеукраїнських Прокопенківських читань
(14 червня 2023 року)

м. Харків

І. Ф. ПРОКОПЕНКО – ГОЛОВА СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ Д 64.053.04	
Золотухіна С. Т., Штефан Л. А.....	80
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ РУДОЛЬФА ШТАЙНЕРА ТА СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ	
Іонова О. М.....	84
ДІАГНОСТИКА ТРУДНОЩІВ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА	
Казачінер О. С., Бойчук Ю. Д., Галій А. І	89
ДОСВІД ПРОНИКНЕННЯ У СПЕЦИФІКУ КОМПОЗИТОРСЬКОГО МИСЛЕННЯ У «ТРЬОХ ПІСНЯХ З “ВІЛЬГЕЛЬМА ТЕЛЛЯ” Ф. ШІЛЛЕРА» Ф. ЛІСТА	
Калашник М. П.	96
УКРАЇНСЬКА ЕСТРАДНО-ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	
Каплюк А. С.....	101
ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЯКОСТІ ЯК ЦІННІСНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	
Кафтанова Олена, Штонда Оксана.....	103
ВІЗУАЛЬНИЙ СУПРОВІД КЛАСИЧНОГО ВИКЛАДАННЯ АНАТОМО- ФІЗІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	
Комісова Т. Є., Коваленко Л. П.	107
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА	
Костіна В. В., Кабусь Н. Д.	113
СТИЛІ СПІЛКУВАННЯ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	
Котелюх М. Ю.	120
ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У ДАНІЇ	
Коц С. М., Коц В. П.	124
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ	
Кравцова М. І.....	129
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ	
Купіна І. О., Радченя І. В.	132
ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
Ларіна І. О., Доля Ю. В.	136
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Левкін Д. А.	139
CURRENT PROBLEMS OF THE EDUCATION SYSTEM AND ITS DEVELOPMENT PROSPECTS IN UKRAINE	
Levkina R., Kotko Ya.	144
ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ У САМОСВІТІ ШКОЛЯРІВ	
Майстрюк І. С.....	150

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Костіна В. В.

доктор педагогічних наук, професор

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна, e-mail: vkostina@hnpu.edu.ua

Кабусь Н. Д.

доктор педагогічних наук, професор

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна, e-mail: natalya.kabus@hnpu.edu.ua

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10115786>

Уже другий рік поспіль наша країна знаходиться у стані повномасштабної війни, коли, за даними сайту «Освіта під загрозою», 3281 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, а 262 з них зруйновано повністю, особливого значення набуває пошук ціннісних світоглядних основ формування національної ідеї державотворення взагалі та визначення фундаментальних основ для здійснення виховання майбутнього покоління зокрема. Тому саме зараз, коли ворог цинічно знищує найголовніший скарб нації – освіту як основу її майбутнього, вкрай важливого значення набувають питання підвищення громадянської свідомості на основі формування в майбутнього покоління патріотизму та поваги до важливих подій у формуванні національної ідеї, любові до історичного минулого своєї країни.

У Концепції національно-патріотичного виховання (2019) визначено, що серед виховних напрямів найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання. Тоді як формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді має здійснюватися на прикладі героїчної боротьби за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи за часів українського козацтва.

Аналіз наукової літератури засвідчив чималу увагу науковців до вирішення проблеми національно-патріотичного виховання дітей та молоді як важливого стратегічного завдання, особливо в наш час. Так, В.Ю. Гаврилюк перспективним напрямом відродження й розвитку історичних традицій козацької педагогіки визначає освітню діяльність гуртків, клубів козацько-лицарського виховання («Джура», «Козацько-лицарський гарт», «Лицарська звитяга», «Козацька школа», «Бойовий гопак» тощо)» [1]. Автор наполягає на необхідності поєднання зусиль громадськості та закладів освіти в забезпеченні відродження й розвитку козацького виховання як історично зумовленої і створеної українським народом сукупності ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності юного покоління.

Погоджуємося з ідеєю дослідників, що «козацько-лицарські традиції виховання є одним із найоригінальніших явищ світової й української педагогіки, вони відбивають духовне ядро нації, її прагнення до волі, незалежності, демократизму» [2, с. 7]. Тому їх використання має бути невід'ємною складовою виховного впливу в різних соціальних осередках взагалі та закладах освіти зокрема. Серед важливих виховних надбань козацької педагогіки дослідники виділяють такі відомі козацькі заповіді [2, с. 16]: не шкодь своїми діями іншим; візьми все найкраще, що зробить тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, збудить думку, уяву, сформує почуття й переконання; без потреби не зазіхай на сусідські звички, не переймай чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, зробить його незборимим, загартованим, помножить майстерність, вправність, а здібності перетворить на невичерпні.

Цілком погоджуємося з ідеями І.Ф. Прокопенка, що «освіта в Україні є основоположною галуззю, а її ефективність залежить від втілення у життя трьох основних завдань: формування громадянина, формування патріота, формування професіонала – основними напрямками виховання стає громадянське, патріотичне та професійне» [4, с. 170-171]. Іван Федорович

наголошував на неприпустимості відірваності освітнього процесу від історичних і національних традицій, що має негативні наслідки для розвитку української державності, українського суспільства та формування української політичної нації. Дослідник звертав увагу на необхідність побудови освітнього процесу на основі принципів історичної та соціальної пам'яті й міжпоколінної толерантності, авторитету і власного прикладу вихователя.

Взірцем нерозривного зв'язку педагогічної теорії та практики є для нас приклад життєвого шляху та громадянської позиції Івана Федоровича Прокопенка, який був одночасно і провідним дослідником, відомим ученим – членом-засновником академії педагогічних наук України, польовим гетьманом Українського козацтва в Харківській, Сумській та Полтавській областях, генералом-отаманом Українського Козацтва, генералом-отаманом Окремого науково-освітнього центру Українського козацтва імені Г. С. Сковороди, що був заснований першим в Україні при Харківському педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди у 2002 році. Основним завданням центру було втілення в життя найкращих надбань українського народу та створення умов для навчання цьому учнівської та студентської молоді на засадах козацької педагогіки за такими напрямками [5]: національно-патріотичний, науково-пошуковий, культурно-просвітницький, волонтерський, краєзнавчо-туристичний, спортивний.

Як зазначає Ю.Д. Бойчук, Іван Федорович був завжди глибоко переконаним у тому, що саме в активному молодіжному середовищі мають бути створені умови для інтелектуального, творчого, фізичного і духовного розвитку людини, як патріота і громадянина, професіонала, морально зрілої особистості майбутнього вчителя, який здатний критично мислити, приймати відповідальні рішення, бути успішним і будувати процвітаючу країну» [5, с. 10].

Звертаючи увагу на необхідність вирішення складного завдання – підготовки в процесі вищої освіти високоосвіченого педагога, справжнього патріота та громадянина нової незалежної України, Іван Федорович заснував багато успішних починань. Так, важливим заходом, що закладає основу для

формування в учнів та молоді ціннісного ставлення до власного культурного надбання та національних традицій і дозволяє поєднати зусилля різних соціально-виховних осередків суспільства (влади, військових, громадських об'єднань, освітніх установ міста Харкова та області, окремих кошових осередків ХНПУ імені Г.С. Сковороди та навіть залучати міжнародних партнерів), є також започаткована Іваном Федоровичем чудова традиція – 14 жовтня, у день трьох великих для України свят (День Покрови Пресвятої Богородиці, День Українського козацтва та День захисників і захисниць України) – посвята всіх першокурсників у козаки та берегині (також під час цього заходу щороку в козачата і джури висвячується понад 300 учнів із різних шкіл м. Харкова та Харківської області). На святі першокурсники та гості заходу мають можливість ознайомитися з різноманітним досягнень представників різних творчих, мистецьких, спортивних колективів і самоврядних структур університету, обрати для себе цікавий напрям подальшого громадянського та творчого зростання, зануритися в цікаву атмосферу воркшопів та майстер-класів, які організовують активісти різних козацьких кошових осередків університету, а також разом скуштувати неймовірно смачний похідний куліш, що радо готують команди-учасниці польових змагань у колі рідного факультету.

На кожному факультеті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди існує та діє власний кошовий козацький осередок, що здійснює просвітницьку волонтерську діяльність серед учнівської молоді закладів міста Харкова та області. Так, у межах роботи кошового осередку факультету соціальних і поведінкових наук активними діячами Студентського наукового товариства спеціальності «Соціальна робота» здійснюється постійна волонтерська діяльність на засадах козацької педагогіки та етнокультурних українських традицій на базі партнерської з кафедрою соціальної роботи і соціальної педагогіки мережі інституцій: для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на базі дитячого містечка «Отрадне»: «Зустрічаємо весну!», «Козацькі забави»; на базі центрів соціально-

психологічної реабілітації дітей: квест «Сім чудес України», творчий соціально-виховний захід «Україна – моя рідна країна»; для здобувачів загальної середньої освіти на базах партнерських ЗЗСО та СЗО м. Харкова (Харківського ліцею № 43, Харківського педагогічного ліцею № 4, КЗ «Харківська спеціальна школа № 2» – масовий соціально-виховний захід до Дня захисників і захисниць України «Казка-подорож до дня 14 жовтня», національно-патріотичний пізнавальний захід «Видатні українці»; уроки мужності для учнів закладів загальної середньої та професійно-технічної освіти міста Харкова (організатор – випускник магістратури 2020 р. зі спеціальності «Соціальна робота», доброволець АТО Гліб Дерев'янка з бойовими побратимами); відкриття меморіальних дощок воїнам-інтернаціоналістам та захисникам України у закладах освіти (випускник магістратури зі спеціальності «Соціальна робота» 2019 р., керівник проєкту «Воїни-інтернаціоналісти виховують патріотів» Михайло Биков). У межах спільних заходів майбутні соціальні педагоги та працівники взаємодіяли з учнями – вихованцями воєнно-патріотичного клубу «Вікторія» та керівником дитячої козацької організації Харківської спеціалізованої школи № 17 В.С. Юхіним, а також осавулом Українського козацтва, співробітником Окремого науково-освітнього центру Українського козацтва імені Г.С. Сковороди, координатором з виховної роботи факультету історії і права І.В. Черніковою. Такі зустрічі сприяють усвідомленню важливості створення дитячих громадських об'єднань на базі закладів освіти, що створює умови до відродження та використання козацько-лицарських традицій у сучасних умовах, розвитку духовності кожної особистості й суспільства в цілому. Здобувачі спеціальності «Соціальна робота» беруть активну участь у регіональних та всеукраїнських конкурсах соціальної реклами (створюють соціальні відео на патріотичну тематику «Що таке патріотизм?», «З Україною в серці» – випускниця магістратури спеціальності «Соціальна педагогіка» Петриця Марина). Українська національно-патріотична тематика є провідною під час проведення конкурсів та олімпіад, організації соціально-виховних заходів на факультеті соціальних і поведінкових наук.

З метою підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до організації соціально-виховних заходів на засадах етнопедагогічної діяльності здобувачі вищої освіти ознайомлюються з теорією та практикою соціального виховання під час опанування варіативної дисципліни «Етнопедагогіка» та залучаються до роботи студентського наукового товариства під час підготовки та реалізації цікавих етнопедагогічних проєктів [3]. Так, у цьому навчальному році лауреатами загальноуніверситетського конкурсу «Студентська Весна – 2023» стали здобувачі вищої освіти спеціальності «Соціальна робота», зокрема творча студія «Етносвіт» з проєктом «Лялька-мотанка – оберіг поколінь», розробленим до Міжнародного дня Лялькаря та ляльок, – лауреат у номінації «Кінодебют: соціальна реклама»; творчий колектив «Етноарт» з творчою роботою до Дня народження Тараса Григоровича Шевченка – лауреат у номінації «Театральний напрям: аудіовізуальний твір»; здобувачка другого (магістерського) рівня Сініченко Альона з творчою роботою «З Україною в серці» – лауреат у номінації «Авторська поезія». Червоною ниткою робіт номінантів є відчуття майбутніми соціальними педагогами невимовної гордості за свою Батьківщину, її героїчне минуле і сьогодення, готовність діяти для її процвітання і благополуччя населення, прагнення виховувати молоде покоління патріотів своєї країни, здатних примножувати її здобутки і досягнення.

Отже, традиції, що закладено Іваном Федоровичем Прокопенком, набувають в сучасних умовах подальшого розвитку, що створює умови для підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, здатних до здійснення соціального виховання дітей та молоді на засадах козацької педагогіки в різних соціальних осередках.

Література

1. Гаврилюк В. Ю. Козацьке виховання та засоби його актуалізації в умовах освітніх змін і суспільних викликів. *Народна освіта*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5455 (дата звернення: 26.05.2023).

2. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: науково-методичний збірник / Укладачі: В.Є. Берека, І.К. Гіджеліцький, Н.М. Орловська. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2018. 472 с.

3. Костіна В. В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до організації соціально-політичних свят у школі: традиції та інновації. *Інноваційна педагогіка*, 2018. № 6. С. 162–165.

4. Прокопенко І. Ф. Старі вчителі й нова українська школа. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* (10 квітня 2018 року). Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків : ХНПУ, 2018. С. 170–173. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0a6946a-611f-40bc-8fa7-933a7215871e/content> (дата звернення: 26.05.2023).

5. Прокопенко Іван Федорович, доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України: до 85-річчя від дня народження: біобібліографія: 1968–2021 рр. / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, Наук. б-ка; [уклад. В.П. Захарченко; наук. ред. О.Г. Коробкіна, бібліогр. ред. Т.І. Неудачина]. 2-ге вид., доп. та перероб. Харків : ХНПУ, 2021. 93 с.